

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

МІРОШНИЧЕНКО Еліна Валеріївна

НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ СТУДЕНТІВ-
ЕКОНОМІСТІВ ПІД ЧАС УСНОМОВЛЕННЕВОГО
СПІЛКУВАННЯ В НЕПРОФЕСІЙНИХ СФЕРАХ
КОМУНІКАЦІЇ

(початковий етап, англійська мова)

Спеціальність 13.00.02 - м етодика навчання:
германські мови

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1996

Дисертацією є рукопис
Робота виконана на кафедрі історичної лінгвістики
Київського державного лінгвістичного університету

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук
професор Н.І.БИЧКОВА

Офіційні опоненти - доктор філологічних наук
професор Л.Ю.КУЛІШ
кандидат педагогічних наук
професор Н.К. СКЛЯРЕНКО

Провідна установа - Київський державний торгово-економічний
університет

Захист дисертації відбудеться 04 березня 1996 р. о _____ годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 50.26.01 по присудженню
вченого ступеня доктора (кандидата) наук у Київському державному
лінгвістичному університеті за адресою 252650, м.Київ, вул.
Червоноармійська, 73.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці університету.

Автореферат розіслано " 02 " лютого _____ 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої
вченої ради

Л.П.Смелякова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі побудови самостійної держави, головною ознакою якого є поширення міжнародних зв'язків України у різних галузях господарства, виникає загальна потреба у професійно спрямованому спілкуванні фахівців-економістів з їхніми зарубіжними колегами у ситуаціях суспільно-економічної діяльності. Вивченню проблеми професійно спрямованого навчання іншомовної усномовленнєвої діяльності студентів немовних спеціальностей присвячено велику кількість робіт вітчизняних та зарубіжних дослідників (О.С.Большакова, А.О.Ємельянова, А.Л.Мірзоян, С.І.Титов, V.Benson, B.Coffey, T.Hutchinson, C.Kennedy, P.Stevens, A.Waters та ін.).

Більшість учених вирішує проблеми, пов'язані з навчанням на етапах спеціалізації в межах наукової або вузько професійної сфер спілкування. Ці дослідники вивчають особливості навчання професійного монологічного і діалогічного мовлення та їх специфічні види (О.Г.Бжоско, А.О.Ємельянова, М.Г.Кочнева, З.О.Плюхіна, Л.В.Шилак), розробляють цілісну систему навчання професійного мовлення на основі імітаційно-ділових ігор (Л.Б.Котлярова), визначають зміст навчання професійного спілкування з урахуванням рівнів спільної діяльності спеціалістів і характерних для них функцій спілкування (С.С.Коломіць), розв'язують проблеми теоретичної та практичної розробки навчальних текстів для розмовних посібників спеціального призначення (Л.Ю.Куліш).

Дослідження у галузі навчання усного мовлення на початковому етапі пов'язані з питаннями формування вмінь монологічного і діалогічного мовлення на основі побутової та суспільно-політичної тематики (Л.М.Абросімова, О.Б.Тарнопольський, О.С.Юдіна), навчання усного мовлення у формі зв'язних висловлювань

(М.Т.Ковалевський) та проблемами ранньої спеціалізації (К.С. Лавренкова, О.П.Лугова, Г.П.Савченко). Особливості професійно спрямованого навчання усного мовлення студентів-початківців залишаються недостатньо розкритими. У методичній літературі не існує єдиної думки про те, коли слід починати навчання професійного мовлення, - на початковому етапі чи на етапі спеціалізації, який характер повинно мати навчання іншомовного професійного спілкування на етапі спеціалізації з погляду засвоєного на першому курсі мовного матеріалу, відібраного для навчання в соціально-побутовій, суспільній та соціо-культурній сферах комунікації.

Ці питання ще потребують методичного вирішення, як і проблемами навчання професійної лексики, тому що успішність іншомовного професійного усномовленнєвого спілкування значною мірою визначається рівнем володіння продуктивними лексичними навичками.

Окремі вчені досліджують шляхи підвищення ефективності навчання професійної лексики студентів немовних спеціальностей (О.Ю.Долматовська, Ю.В.Гнаткевич, Е.К.Кузнецова, З.Е. Кузьменко, О.П.Петрашук, F.Eppert, D.Henning та ін.).

У сучасній методиці викладання лексичного аспекту іноземних мов визначено критерії відбору пасивного та активного словника лексичного мінімуму (В.А.Бухбіндер, В.О.Кондратьєва, І.В.Рахманов), окреслено основні тенденції створення методичної типології відібраної лексики (М.О.Бурлаков, Ю.В.Гнаткевич, М.О.Педанова) та організації словника-мінімуму в практиці навчання (О.Ю.Долматовська, І.В. Фельснер), складено словники-мінімуми з цілого ряду галузей (В.В. Морозенко, І.М.Салькова).

Розробляючи конкретні методики навчання іншомовної професійної лексики, автори в основному орієнтуються на професійну

сферу комунікації. Проте володіння випускниками немовних вузів уміннями професійного спілкування залишається недостатньо досконалим. Невисокий рівень володіння спеціалістами продуктивними лексичними навичками і мовленнєвими вміннями іношомовного професійного спілкування, а також недостатня розробка питань методики навчання професійної лексики на початковому етапі немовного (економічного) вузу зумовили актуальність дослідження.

Об'єкт дослідження - процес навчання професійної лексики студентів-економістів початкового етапу.

Предметом дослідження є методика навчання студентів-економістів початкового етапу частини відібраної професійної лексики під час спілкування в непрофесійних сферах комунікації.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні відбору мінімуму професійної лексики на базі комунікативного підходу і здійсненні цього відбору; обґрунтуванні засад вторинного відбору з цього мінімуму частини професійної лексики, яка може використовуватись у непрофесійних - соціально-побутовій, суспільній та соціо-культурній - сферах комунікації (специфічна професійна лексика), і виконанні цього відбору; розробці методики навчання специфічної професійної лексики студентів початкового етапу.

Гіпотезою дослідження є положення, згідно з яким успішне навчання студентів-економістів професійного спілкування може бути забезпечене за умов відбору професійної лексики на основі текстів типових комунікативних ситуацій, в яких відбувається спілкування фахівців-економістів із зарубіжними колегами, і застосування імпліцитної професіоналізації шляхом інтегрованого навчання студентів вторинно відібраної специфічної професійної лексики у непрофесійних сферах комунікації на початковому етапі з

подальшим навчанням професійної лексики у професійній сфері на етапах спеціалізації.

Завдання дослідження, що впливають з поставленої мети і висунутої гіпотези:

- визначити на основі сучасних досягнень у галузі лінгвістики, психології, нейропсихології, психолінгвістики та методики викладання іноземних мов головні теоретичні передумови інтегрованого навчання непрофесійної та професійної лексики на початковому етапі економічного вузу;
- здійснити відбір найтиповіших комунікативних ситуацій непрофесійного та професійного спілкування фахівців-економістів із зарубіжними партнерами, визначити в них номенклатуру соціально-комунікативних ролей спеціалістів економічного профілю, скласти перелік їхніх комунікативних намірів згідно з функціями та ситуаціями спілкування і на його основі відібрати активний лексичний мінімум з економічної спеціальності;
- вибрати з активного лексичного мінімуму з економічної спеціальності ту частину лексики, яка може вживатись у непрофесійних сферах комунікації, тобто специфічну професійну лексику;
- сформулювати основні методичні положення розробки вправ для навчання іншомовної непрофесійної усномовленнєвої діяльності із засвоєнням специфічної професійної лексики і розробити комплекс вправ для навчання відібраної специфічної професійної лексики студентів-економістів під час спілкування в непрофесійних сферах комунікації на початковому етапі;
- експериментально перевірити ефективність запропонованої методики навчання професійної лексики.

Методами дослідження для вирішення поставлених завдань є аналіз наукової літератури з лінгвістики, психології, нейропсихології, психолінгвістики, методики викладання іноземних мов;

вивчення особливостей професійного та непрофесійного спілкування українських економістів із зарубіжними партнерами (соціологічне опитування, бесіда, анкетування, інтерв'ю); узагальнення передового досвіду викладання іноземних мов у немовних вузах, наукове спостереження, власний досвід; навчальний експеримент.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у розробці методики навчання іншомовного спілкування із засвоєнням специфічної професійної лексики в непрофесійних сферах комунікації на початковому етапі.

Теоретичне значення має дослідження таких проблем:

1) наукове обґрунтування доцільності навчання частини професійної лексики, відібраної на весь строк навчання в економічному вузі, під час навчання усномовленнєвого спілкування студентів у непрофесійних сферах комунікації на початковому етапі;

2) розробка методики інтегрованого навчання відібраної специфічної професійної лексики студентів-економістів під час усномовленнєвого спілкування в непрофесійних сферах комунікації;

3) виділення провідних принципів створення вправ для навчання іншомовної непрофесійної усномовленнєвої діяльності із засвоєнням специфічної професійної лексики;

4) функціональна можливість впровадження імпліцитної професіоналізації в навчанні професійної лексики із засвоєнням студентами початкового етапу відібраних специфічних професійних лексичних одиниць у непрофесійних сферах спілкування для інтегрованого навчання професійної лексики студентів інших спеціальностей.

Практичне значення має виконання таких завдань:

1) відбір типових комунікативних ситуацій, характерних для непрофесійного та професійного спілкування фахівців-економістів, виділення в них переліку комунікативних намірів;

логічні та методичні передумови навчання непрофесійної та професійної лексики.

У другому розділі визначено засадові принципи методики інтегрованого навчання непрофесійної та відібраної специфічної лексики; досліджено проблеми відбору професійної лексики з економіки, описано процедуру цього відбору та типологію відібраної лексики; сформульовано основні положення створення вправ для навчання іншомовної непрофесійної усномовленнєвої діяльності із засвоєнням частини відібраного професійного лексичного мінімуму, а також подано вимоги до комплексу вправ для навчання специфічної професійної лексики студентів-економістів під час усномовленнєвого спілкування в непрофесійних сферах комунікації.

У третьому розділі наведено комплекс вправ для навчання частини відібраної професійної лексики, призначеної для активізації в непрофесійних сферах комунікації на початковому етапі; подано опис методичної моделі циклу занять із застосуванням розробленого комплексу вправ; викладено методику проведення експерименту, його результати та інтерпретацію одержаних даних.

У загальних висновках підбито підсумки проведеного теоретичного й експериментального дослідження, результати якого підтвердили висунуту гіпотезу, намічено перспективи подальшої розробки проблеми.

У додатках подано лексичний мінімум з економіки, призначений для вивчення в межах непрофесійних сфер комунікації на початковому етапі, навчальні посібники з тем "Подорож", "Купівля" та вокабуляр до них, матеріали тестування, анкетування, таблиці даних експериментальних досліджень.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1 “Теоретичні основи навчання усного іншомовного мовлення студентів економічної спеціальності” присвячено розглядові таких питань: особливості професійно спрямованого навчання іншомовної усномовленнєвої діяльності на початковому етапі економічного вузу; психологічні, нейропсихологічні та методичні закономірності навчання непрофесійної та професійної лексики; відбір та дослідження типових комунікативних ситуацій фахівців-економістів і номенклатури їхніх соціально-комунікативних ролей.

Проблема професійно спрямованого навчання усного іншомовного мовлення на початковому етапі немовного вузу мало досліджена в методичній науці. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що у виданих працях питання формування професійної іншомовної комунікативної компетенції на початковому етапі розглядаються лише опосередковано. Окремі дослідники обґрунтовують необхідність раннього включення до курсу навчання мовленнєвого матеріалу, пов'язаного з майбутньою спеціальністю студентів (К.С. Лавренкова, О.П. Лугова). Інші вчені вважають, що на початку першого курсу потрібно віддавати перевагу побутовій та суспільно-політичній тематиці, а в другому семестрі навчання іншомовного усного мовлення здійснювати на основі тем за профілем вузу або факультету (О.Б. Тарнопольський).

Ми виходимо з положення про необхідність навчання студентів на початковому етапі спілкування переважно в соціально-побутовій, суспільній та соціо-культурній сферах комунікації, а на подальших - переважно в професійній. Проте вже й на початковому етапі бажано готувати студентів до спілкування у професійній сфері, включаючи до навчального процесу професійну лексику, що вживається у непрофесійних сферах комунікації. Використання не-

2) відбір словника-мінімуму з економічної спеціальності для активного володіння на весь строк навчання в економічному вузі та частини словника - специфічної професійної лексики - для початкового етапу навчання;

3) створення комплексу вправ, які передбачають формування лексичних навичок та вмінь іншомовного непрофесійного усномовленнєвого спілкування із засвоєнням специфічної професійної лексики;

4) розробка учбових посібників для навчання частини відібраної професійної лексики під час усномовленнєвого спілкування в непрофесійних сферах комунікації.

Положення, що виносяться на захист:

1. Відбір лексичного мінімуму для навчання професійного спілкування студентів економічної спеціальності доцільно здійснювати згідно з комунікативним підходом до навчання іноземних мов, на основі відібраних комунікативних ситуацій, в яких відбувається спілкування фахівців-економістів із зарубіжними партнерами та номенклатури їхніх комунікативних намірів.

2. Для ефективного навчання студентів економічної спеціальності професійного спілкування на етапі спеціалізації доцільним є застосування на початковому етапі імпліцитної професіоналізації шляхом інтегрованого навчання студентів частини відібраного професійного лексичного мінімуму - специфічної професійної лексики - у непрофесійних сферах спілкування.

3. Інтегроване навчання професійної лексики на початковому етапі досягається використанням комплексу вправ, розроблених на основі комунікативного підходу і спрямованих на поступове формування лексичних навичок та усномовленнєвих умінь непрофесійного спілкування із засвоєнням специфічної професійної лек-

сики з урахуванням диференціації вправ залежно від типологічних особливостей відібраної професійної лексики.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідались та обговорювались на міжвузівській науково-практичній конференції “Професійна спрямованість навчання іноземних мов” (Київ, 1991), Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми мов для спеціальних цілей, наукової та професійної комунікації” (Київ, 1992), міжвузівській науково-практичній конференції “Теоретичні та прикладні аспекти викладання іноземних мов у технічних вузах” (Одеса, 1993), Третій Міжнародній науково-практичній конференції “Мова і культура” (Київ, 1994), Першій Українській науково-практичній конференції Міжнародної асоціації викладачів англійської мови як іноземної “Англійська мова у відкритому суспільстві” (Київ, 1994), Четвертій Міжнародній конференції “Мова і культура” (Київ, 1995), Міжнародній науково-практичній конференції в Йорку (Великобританія, 1995).

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначено коло дослідницьких питань - об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, подано положення, які виносяться на захист, наведено дані про апробацію роботи.

Перший розділ дисертації присвячено теоретичному обґрунтуванню професійно спрямованого навчання іншомовної усномовленневої діяльності на початковому етапі немовного (економічного) вузу. Досліджуються лінгвістичні, психологічні, нейропсихоло-

професійних сфер комунікації є важливим і плідним для активізації та систематизації мовних знань, здобутих студентами у школі, а також розширення орієнтовної основи володіння професійно значущим словником.

Розроблено положення про імпліцитну професіоналізацію. Воно полягає в інтегрованому навчанні непрофесійної та частини професійної лексики, яка вживається у непрофесійних сферах комунікації - специфічної професійної лексики - на початковому етапі.

Проте навчання студентів-економістів початкового етапу деякої частини професійної лексики під час формування мовленнєвих навичок та вмінь спілкування в непрофесійних сферах комунікації можливе тільки за умов наявності у студентів деякої вихідної понятійної бази із спеціальності. Тому питання про те, коли слід починати спеціалізацію, необхідно вирішувати окремо для кожної спеціальності.

Що стосується вузів економічного профілю, то результати анкетування студентів-першокурсників Українського інституту міжнародних відносин та Київського державного економічного університету свідчать про те, що студенти початкового етапу вже мають загальне уявлення про такі економічні поняття, як кредит, бартер, дотація, акція, інфляція, бюджет тощо.

У методичному аспекті певний інтерес викликає також той факт, що одне й те саме з погляду форми слово або словосполучення може використовуватись і як загальноживане слово або словосполучення в непрофесійних сферах комунікації, і як термін у професійній сфері, наприклад: *tale n* - хвіст/черга; *choice n* - вибір/асортимент; *share n* - частина/акція; *sattlement n* - поселення/угода; *turn n* - поворот/черга; *duty n* - обов'язок/податок та ін. Це дає можливість інтегрувати непрофесійну та професійну лексику під час навчання студентів-економістів спілкування в соціально-

побутовій, суспільній та соціо-культурній сферах комунікації, тобто включити професійну лексику до змістовленнєвих фрагментів непрофесійних сфер комунікації, що повинно співвідноситись на змістовому рівні з економічними знаннями, якими володіє кожна освічена людина.

До реалізації запропонованого нами інтегрованого навчання непрофесійної та специфічної професійної лексики у непрофесійних сферах комунікації ми підходимо з позицій комунікативного методу. На основі анкетування 215 фахівців-економістів Києва, Донецька, Кривого Рогу (працівників відділів зовнішньоекономічних зв'язків, підприємств, торговельних та комерційних фірм), які мали досвід спілкування з іншомовними спеціалістами, визначено найпоширеніші сфери спілкування, типові комунікативні ситуації та номенклатуру комунікативних намірів спеціалістів економічного профілю.

Найпоширенішою сферою спілкування, як і очікувалось, є професійна сфера (76,2% опитаних). Проте непрофесійні сфери комунікації (соціально-побутова - 26,2%, суспільна - 4,6%, соціо-культурна - 32,3%) виявились також значущими для вирішення суто професійних завдань. Важливість вищезазначених непрофесійних сфер спілкування для економістів зумовлена тематикою бесід, що визначається не тільки професійною діяльністю спеціаліста, але й великою кількістю інших факторів, які мають як поверхневий, так і глибинний характер і залежать від інтелектуально-емоційної активності особистості, її соціально-вікового статусу тощо.

Конкретизація потреби іншомовного спілкування фахівців-економістів реалізується нами через визначення номенклатури їхніх комунікативних намірів. Комунікативні наміри економістів, що виникають у відібраних типових ситуаціях непрофесійного та професійного спілкування, визначаються нами згідно з комуніка-

тивними функціями - комунікативно-пізнавальною, ціннісно-орієнтаційною, комунікативно-регулятивною та конвенційною (І.Л. Бім).

Визначено також набір основних комунікативних намірів економістів, що конкретизуються відібраними ситуаціями спілкування. Це комунікативні наміри інформування - запит інформації, повідомлення, підтвердження, згода, заперечення, перепитування, уточнення; оцінки - міркування, схвалення, несхвалення, заперечення; регулювання - переконання, доведення, побажання, пропозиція, спонукання, порада, застереження; установлювання контакту - вітання, вираз симпатії, подяка, наведення довідок, порівняння, зіставлення, припущення. За результатами анкетування фахівців-економістів домінуючою формою реалізації виділених комунікативних намірів визначено неофіційну ділову бесіду (46% опитаних).

Відібрані типові ситуації непрофесійних та професійної сфер спілкування економістів, виділена номенклатура їхніх комунікативних намірів дали змогу конкретизувати навчальний матеріал і скласти список тем для навчання на початковому етапі, зміст яких характеризується науково обґрунтованою комунікативною спрямованістю.

У розділі 2 "Методика інтегрованого навчання непрофесійної та відібраної професійної економічної лексики під час усномовленнєвого спілкування в непрофесійних сферах комунікації" розглядаються проблеми відбору професійної лексики з економічної спеціальності та її методична типологія. Наводяться основні методичні положення створення вправ для навчання усного непрофесійного мовлення із засвоєнням відібраного лексичного мінімуму. Обґрунтовуються вимоги до комплексу вправ, призначених для навчання специфічної професійної лексики в непрофесійних сферах комунікації.

Відбір професійної лексики базувався на комунікативному підході. Вихідним комунікативним матеріалом для відбору лексики з економіки були тексти визначених типових комунікативних ситуацій професійної сфери спілкування фахівців-економістів і тексти, пов'язані з цими ситуаціями, - стенограми й протоколи засідань і конференцій вітчизняних та зарубіжних економістів, а також тексти статей з англійських і американських економічних журналів ("The Economist", "Forbes", "Fortune", "Review of Economics and Statistics", "Journal of General Management" та ін.). Основними критеріями відбору професійної лексики були її частотність, розподіленість у текстах, семантичне навантаження.

Статистичний аналіз вживання професійної лексики у загальноекономічних оригінальних текстах (близько 200000 слововживань) дав змогу визначити найчастотніші лексичні одиниці (ЛО) підмови "економіка" і з'ясувати, як вони розподілені в текстах. Із методичною метою відібраний мінімум було також порівняно зі списком ЛО (510 слів) для активного засвоєння в школі М.М. Фалькович. У результаті аналізу з'ясувалося, що студенти вже вивчали у шкільному курсі іноземної мови 18,5% відібраної лексики. Незважаючи на це, ми залишили в частотному словнику професійної лексики деяку кількість цих ЛО, тому що вони мають подвійну семантику, наприклад: capital n - столиця/капітал; book n - книжка/бухгалтерська книга та ін. Відібрану професійну лексику було також проаналізовано з погляду її розподілу на загальнонавчального, загальнонаукового і термінологічного.

Після відбору професійної лексики на весь період навчання в економічному вузі (1200 ЛО) ми дібрали ЛО, які можуть бути використані в соціально-побутовій, суспільній та соціо-культурній сферах спілкування - специфічну професійну лексику. Основними критеріями вторинного відбору були частотність цих ЛО і мож-

ливість їх вживання в непрофесійних сферах комунікації згідно з їх методичною типологією. Аналіз ЛО, відібраних для професійно спрямованого навчання на початковому етапі, дозволив розподілити лексику на дві групи: 1) слова, семантика яких збігається в загальноживаній та професійній мові, наприклад: fund n - фонд, budget n - бюджет; 2) слова, семантика яких не збігається, наприклад: article n - річ/одиниця товару; ticket n - квиток/етикетка, ярлик. Остаточний список становив 620 ЛО, значення яких відомі кожній освіченій людині.

Обґрунтовуючи основні засади професійно спрямованого навчання на початковому етапі, ми керувалися загальними принципами створення вправ для навчання усного іншомовного непрофесійного мовлення із засвоєнням специфічної професійної лексики: 1) комунікативна спрямованість вправ; 2) ситуативна основа їх побудови; 3) навчання усного іншомовного мовлення як діяльності; 4) поетапність формування мовленнєвих навичок і вмінь; 5) урахування соціолінгвістичної структури усного іншомовного спілкування економістів; 6) функціональна циклічність вправ.

Основою побудови навчального процесу, який дозволяє здійснити реалізацію запропонованої методики навчання професійної лексики, є модель, що має поетапну циклічно-концентрову структуру і узгоджується з основними сучасними концепціями навчання іноземних мов: ідеєю циклічності (М.В. Ляховицький), синтетико-аналітико-синтетичним підходом до навчання у циклі занять (В.О.Артёмов, Г.О.Китайгородська), положенням про навчання концентрами (Г.О. Китайгородська).

Основою моделі є двотижневий цикл аудиторних занять. Кожний навчальний цикл включає три підцикли, які відповідають задачам поетапного формування продуктивних лексичних навичок і мовленнєвих умінь.

Навчання в циклі занять і комплексі циклів здійснюється на основі синтетико-аналітико-синтетичного підходу, який передбачає прямування від цілісних комунікативних актів (синтез₁) через вичленування та усвідомлення ЛО (аналіз) знову до комунікативних актів, але вже на новому, вищому рівні - рівні ситуативного варіювання (синтез₂). Згідно із запропонованою моделлю, концентрований розподіл лексичного матеріалу забезпечує "спіральне" нарощування професійної лексики. Специфічна професійна лексика, засвоєна на початковому етапі, залишається діючою на етапах спеціалізації.

Навчання специфічної професійної лексики у непрофесійних сферах комунікації передбачає використання низки взаємопов'язаних вправ, спрямованих на формування та вдосконалення операцій, з якими пов'язано вживання ЛО, і автоматизацію мовленнєвої дії в цілому. Оптимальність перебігу операцій виклику і сполучання специфічних професійних ЛО детерміновано конкретними ситуаціями непрофесійних сфер комунікації. Відповідно до характеру структурних елементів навчальної діяльності (І.О.Зимня) комплекс вправ передбачає поступову інтеріоризацію операцій, поширення лексичних зв'язків відібраної специфічної професійної лексики на основі ускладнення мовленнєвих ситуацій непрофесійного спілкування. Суттєво, що в серії змінних ситуацій спілкування може реалізовуватись один й той самий комунікативний намір.

Диференціація вправ згідно з методичною типологією відібраної специфічної професійної лексики відбиває насамперед її семантичні особливості у непрофесійних і професійних сферах комунікації.

Семантична відповідність ЛО першої типологічної групи пояснює ефективність оволодіння професійною лексикою. Формування

навичок вживання даних ЛО під час усномовленнєвого спілкування в непрофесійних сферах комунікації зумовлено ситуативною віднесеністю ЛО у вправах, з одного боку, і збігом їхньої семантики у непрофесійних і професійних контекстах, з іншого. Крім того, до першої типологічної групи включено інтернаціоналізми, які значною мірою полегшують процес оволодіння специфічною професійною лексикою.

Щодо ЛО другої типологічної групи, що включає лексику, семантика якої характеризується незбігом у непрофесійній та професійній мовах, то основою оволодіння цією частиною специфічної професійної лексики є послідовне засвоєння ситуативного вживання професійних ЛО у межах непрофесійних сфер спілкування, що веде до створення їх адекватних семантичних образів у професійній сфері.

У розділі 3 “Ефективність методики навчання частини відібраної професійної лексики студентів-економістів під час усномовленнєвого спілкування в непрофесійних сферах комунікації на початковому етапі” описується комплекс вправ для навчання частини відібраного професійного лексичного мінімуму та постання циклічно-концентрична модель навчання, яка дає змогу реалізувати запропоновану методику. Розглядаються питання організації й проведення експериментального навчання, здійснюється аналіз та інтерпретація одержаних даних.

Основою комплексу вправ, призначених для активізації специфічної професійної лексики у непрофесійних сферах комунікації, становлять умовно-мовленнєві та мовленнєві вправи, серед яких визначаються УМВ₁, УМВ₂ та МВ₁ за сукупністю параметрів, що зумовлюють їх адекватність процесу комунікації (Ю.І.Пасов). Основною формою організації вищезазначених вправ є рольова гра. Комплекс лексичних вправ подано в таблиці .

Таблиця

Комплекс вправ для навчання специфічної професійної лексики студентів-економістів під час усномовленнєвого спілкування в непрофесійних сферах комунікації

Етапи навчання	Зміст етапів навчання	Типи вправ	Ступінь ситуативної спрямованості	Види лексичних вправ
I Орієнтовно-підготовчий	Створення слухомоторних та зорових образів ЛО, закріплення їх зв'язку з іншими ЛО, формування орієнтовної основи дій за аналогією	УМВ ₁ УМВ ₂	Мінімальний	Рецептивно-імітаційні вправи на сприйняття, імітацію ЛО; номінація та ідентифікація ЛО (репродукція на основі мовленнєвих зразків)
II Стереотипізуюче-ситуативний	Становлення лексичних операцій вибору та сполучання ЛО адекватно задуму висловлювання; інтеріоризація лексичних операцій	УМВ ₂	Частковий	Репродуктивні вправи: підстановчі, трансформаційні, конструктивні, респонсивні (репродукція на основі аналогічної або схожої форми); репродуктивні (самостійна репродукція)
III Варіативно-ситуативний	Закріплення лексичних операцій; удосконалення лексичних навичок, розвиток усномовленнєвих вмінь	УМВ ₂ МВ ₁	Високий	Продуктивні вправи: вправи на комбінування; ініціативні вправи (продукція ЛО)

Наводяться приклади.

Рецептивно-імітаційна вправа. Виконується в режимі одночасної роботи в парах із зміною мовленнєвих партнерів (прийом “шеренги, що рухаються”). Використовуються картки з назвою туристичної подорожі та її вартості.

Booking a Tour

T.:

Students in Line One:

You are going abroad.
Consult a retail travel agency clerk about the price of the tour you would like to book.

Students in Line Two:

You are a London retail travel agency clerk. Give the information about the price of a tourist trip abroad.

Example

Students in Line One: I'd like to book a tour of the Continent. How much does it cost ?

Students in Line Two: It costs \$875. It isn't expensive for you, is it?

Students in Line One: No, it isn't. It's a reasonable price. Thank you.

Репродуктивна вправа. Виконується в індивідуально-фронтальному режимі із застосуванням відеофонограми рекламних роликів з продажу товарів народного споживання.

Arranging a Party

T.:

I. Your friend is going to have an evening party. He/she asks you to watch some television commercials of different products and help him/her to arrange the party.

(Television Commercials Watching)

II. Now after you have watched some television commercials, advise your friend to buy some products. Tell him/her what to buy, where and why.

Продуктивна ініціативна вправа. Виконується в режимі одночасної роботи в парах з використанням прийому "натовп". Студенти, які грають ролі репортерів, забезпечуються списком запитань. Підсумок - в індивідуально-фронтальному режимі.

Interview

T.:

Students in Line One:

You are a reporter of the broadcast programme "Social Life". To learn public opinion of supplying population with consumer commodities and changes in their prices you interview some passers-by.

Summing up:

Report to the listeners of your broadcast programme the results of your interviewing.

Students in Line Two:

You are a passers-by. Answer the reporter's questions.

З метою перевірки ефективності розробленої методики на базі Київського торгово-економічного університету та Київського державного економічного університету було проведено навчальний експеримент, в якому брали участь 85 студентів. Експеримент носив двостадійний характер. Перша стадія експерименту, метою якої було навчання студентів специфічної професійної лексики у непрофесійних сферах комунікації на початковому етапі, проводилась у 1992/93 навчальному році. Навчання здійснювалось на основі спеціально розроблених нами навчальних посібників. Друга стадія експерименту передбачала навчання професійної лексики на етапі спеціалізації. Вона проводилась у 1993/94 навчальному році з контингентом студентів, які брали участь у першій стадії експерименту. Мовлення студентів записувалось на магнітну плівку, багаторазово

прослуховувалось і оцінювалось за такими критеріями: відповідність висловлювань обумовленій комунікативній ситуації, наявність професійної лексики у висловлюваннях, ступінь нормативності вживаної лексики, відносна правильність мовлення, швидкість мовлення.

Як свідчать результати експерименту, зокрема його другої стадії, запропонована методика виявилась ефективною. Більший приріст продуктивних лексичних навичок та усномовленнєвих умінь у студентів експериментальної групи порівняно з контрольною спостерігається за головними критеріями: відповідність висловлювань обумовленій комунікативній ситуації - на 71,88%; наявність професійної лексики у висловлюваннях - на 181,66%; ступінь нормативності вживаної професійної лексики - на 62,33%. Загальний результат свідчить про більш ефективне оволодіння професійною лексикою студентами експериментальної групи - на 82% вище порівняно з контрольною. Результати експерименту переконливо доводять слушність висунутої гіпотези.

Проведене дослідження дає змогу зробити висновок про те, що відбір лексичного мінімуму для навчання професійного спілкування студентів-економістів необхідно здійснювати на основі типових комунікативних ситуацій фахівців-економістів та номенклатури їхніх комунікативних намірів; на початковому етапі доцільним є застосування імпліцитної професіоналізації, яка забезпечує ефективне навчання професійного спілкування на етапах спеціалізації; інтегроване навчання специфічної професійної лексики на початковому етапі досягається використанням розробленого на основі комунікативного підходу комплексу вправ, які диференціюються залежно від типологічних особливостей відібраної професійної лексики.

Основний зміст роботи відображено в таких публікаціях:

1. Відбір професійної лексики для навчання студентів-економістів спілкування в соціально-побутовій, суспільній та соціокультурній сферах комунікації // Методика викладання іноземних мов. - 1993. - Вип. 22. - С.56-60.
2. Некоторые особенности сфер и видов устного иноязычного общения экономистов // Язык и культура: Тез. третьей международной конф. / Украинский ин-т международных отношений Киевского Национального ун-та им. Тараса Шевченко. - Киев, 1994. - С.126-127.
3. Професійно спрямоване навчання спеціальної лексики студентів-економістів початкового етапу під час формування мовленнєвих навичок і вмінь спілкування в непрофесійних сферах комунікації // Проблемы языков для специальных целей, научной и профессиональной коммуникации: Тез. докл. международной научн. конф. / Киевский Национальный ун-т им. Тараса Шевченко. - Киев, 1992. - С.209-211.
4. Профессионально направленное обучение иностранному языку в экономическом вузе // Теоретические и прикладные аспекты преподавания иностранных языков в технических вузах: Тез. докл. межвуз. научн.-практ. конф. / Одесский политехн. ин-т. - Одесса, 1993. - С.52-53.
5. Profession-oriented curriculum for the first-year students of Business and Economics // English in an Open Society: The 1-st National IATEFL Conference / Kyiv State Linguistic University/ - Kyiv, 1994. - P.74-76.

Мирошниченко Э.В.

“Обучение профессиональной лексике студентов-экономистов при устноречевом общении в непрофессиональных сферах коммуникации (начальный этап, английский язык)”.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 - Методика обучения: германские языки.

Киевский государственный лингвистический университет, Киев. - 1996.

В диссертации освещены основные проблемы обучения профессиональной лексике в неязыковом (экономическом) вузе. Теоретически обоснована необходимость раннего формирования иноязычной профессиональной коммуникативной компетенции студентов-экономистов на основе имплицитной профессионализации - включения части отобранного профессионального лексического минимума - специфичной профессиональной лексики - в смысловые фрагменты непрофессиональных (социально-бытовой, общественной и социо-культурной) сфер коммуникации. На основе коммуникативного подхода осуществлен отбор профессионального лексического минимума для репродуктивного и продуктивного владения на весь период обучения в экономическом вузе и вторичный отбор из него профессиональной лексики, предназначенной для активизации на начальном этапе. Описана поэтапная циклично-концентрическая модель обучения, предполагающая использование разработанного комплекса упражнений для обучения профессиональной лексике в непрофессиональных сферах коммуникации.

Miroshnichenko E.V.

“Specialized vocabulary teaching of the first-year students of Business and Economics in the process of oral non-professional communication”.

Dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Studies on the speciality 13.00.02 - Methods of teaching: German languages.

Kiyv State Linguistic University. - Kiyv. - 1996.

The thesis deals with the problems of teaching the English vocabulary in non-linguistic colleges. The necessity for implicit specializing i.e. the usage of the selected professional words in the process of oral non-professional communication has been determined. The economic vocabulary confined to the sphere of oral communication has been selected both for the whole course of study and for the early stage of college training. The methods of teaching the vocabulary of Business and Economics in the process of oral non-professional communication is being suggested. Teaching presupposes the usage of the elaborated set of exercises and is based on the model having the cyclo-concentric structure. The effectiveness of implicit specializing has been confirmed by the experimental data. The early-stage introduction of the selected professional words is considered important with a view to more effective improving the students' skills of oral professional communication within a shorter period of time.

Ключові слова: економічний, імпліцитна професіоналізація, непрофесійні і професійні сфери комунікації, специфічна лексика, усномовленнєве спілкування.

AB 33.905

AB 33.905